

บทความวิชาการ

คุณค่าของการนับถือพระเครื่องสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

The Value of Revering Somdej Phra Buddhacāraya's Amulet

นายวศิกร ชัยพฤกษ์ไพรัตน์

Mr. Wasikorn Chaipayrukpraiwan

นักวิชาการอิสระ Independent scholar

258/5 หมู่ 2 ตำบล พุเตย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัด เพชรบูรณ์ 67180

258/5 m.2 putey vichianburi petchabun 67180

abcc99abcc99@hotmail.com

Received: 7 July 2022 Revised: 30 July 2022

Accepted: 12 August 2022

บทคัดย่อ

พระเครื่อง นอกจากจะช่วยเตือนสติของผู้ที่บูชาแล้วยังเน้นให้ผู้นับถือนับถือนั่นตั้งมั่นบนพื้นฐานของความดี ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้ผลในการบูชาอย่างสูงสุด เพราะการระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าจัดว่าเป็นพุทธานุสสติกรรมฐานและสังฆานุสสติกรรมฐาน ความศรัทธา ในพระสมเด็จนั้น เกิดจากการนับถือสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) โดยตรงไม่ว่าจะเป็นวัตรปฏิบัติ จริยาวัตรอันงดงาม การมีวิถีชีวิตที่สมถะเรียบง่าย ความแก่กล้าในพุทธานุสสติและคุณงามความดีอื่น ๆ ของท่าน ท่านเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์และมีประวัติและภาพถ่ายยืนยันชัดเจน จนเป็นที่ยอมรับทั้งสามัญชนจนกระทั่งเจ้าพระยาพระมหาทักษัตริย์ อันได้แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 หรือแม้กระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ท่านก็ได้เป็นพระอาจารย์ถวายความรู้ อันมีการบันทึกในประวัติศาสตร์สืบมา มีผู้เล่าขานสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ถึงแม้ว่าท่านจะมรณภาพเป็นเวลา 149 ปีล่วงมาแล้ว แต่ความศรัทธาที่มีต่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ของพุทธศาสนิกชนยังไม่เสื่อมคลาย คุณค่าจากนับถือพระสมเด็จจึงเป็นจึงเป็นคุณค่าทางจิตใจและการปฏิบัติทางกาย โดยยึดแนวทางข้อวัตรปฏิบัติและคำสอนกฎแห่งกรรม คุณค่าจากวัตถุมวลสารที่นำมาสร้าง คุณค่าทางพุทธศิลป์ เพื่อเป็นพุทธานุสสติ เพื่อให้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ นำไปสู่การคิดดี ทำดี ละเว้นความชั่ว เมื่อได้เห็นองค์พระปฏิมา ในแบบของพระสมเด็จนี้

คำสำคัญ: สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี), การระลึก, การนับถือ

Abstract.

It is believed that the amulet is not consciously reminding man who is worshipping it only but also focusing on the foundation of goodness where following the Buddha's teachings is actualized in order to achieve the highest goal of such worship. This is because the recollection of the Buddha is the development of Buddhānussatikammaññhāna and Saighānussatikammaññhāna by itself. In this respect, the faith in him is actively caused by the reverence of Somdej Phra Buddhacārāya (To Phromrangsi) directly by means of his monastic daily routine and simple ways of life including Buddha's mantra and other goodness. Historically, it is also said that he held the highest rank of Buddhist monks in the early period of Rattanakosindra which was empirically proven by the history and standing photograph in resulting the widely acceptance of King Rāma the 4th including even King Rāma the 5th, to whom he gave certain knowledge as appeared in the historical archives being retold by many generations. Despite passing 149 years of death, people's faith in him never ever reclines. Suffice it to say that the value of revering Somdej Phra Buddhacārāya strongly hold the mental value and bodily action whereby the attachment of observation and following the law of Kamma are clearly made. Furthermore, the value gained from constructed materials and Buddhist arts become the Buddhānussati in which the mental attachment is practiced which is giving rise to the good conduct in act, word and thought while seeing Somdej Phra Buddhacārāya's amulet respectively.

Keywords: Somdej Phra Buddhacārāya, recollection, faith

บทนำ

พระเครื่องถือได้ว่าเป็นวัตถุมงคลที่อยู่คู่คนไทยมานานกว่า 2,000 ปี มีการวิวัฒนาการผ่านยุคสมัยมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ยุคต้นที่ยังคงเป็น “พระพิมพ์” ซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาและหวังผลในแง่ของบุญบารมี พระเครื่องถูกสร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อใดไม่มีใครทราบ แต่ตามหลักฐานที่ค้นพบ สามารถสันนิษฐานได้ว่า พ.ศ. 500 ก็มีการสร้างพระแล้ว ผู้ที่สร้างในสมัยนั้นต้องทำด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์มีจุดประสงค์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะสร้างโดยพระมหากษัตริย์ ผู้นำชั้นปกครอง และพระสงฆ์ เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะนำพระเครื่องบางส่วนไปบรรจุในสถูปเจดีย์ปูชนียสถานต่าง ๆ เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา พระเครื่องอาจถือได้ว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รวมไปถึงความศรัทธา อันเกิดจากความงดงามในเชิงพุทธศิลป์ คุณค่าในแง่ประวัติศาสตร์จากรูปแบบในการสร้างพระเครื่อง ความศรัทธาที่มีต่อพระเกจิอาจารย์โดยตรง พระเครื่องอาจจะมีเส้นบาง ๆ ระหว่างความศรัทธากับความมกมายกัันอยู่ แต่ความศรัทธาในพระเครื่องนั้นก็มีความเคารพ ความศรัทธาความเชื่อ ซึ่งเป็น ส่วนบุคคลที่เรามีโอกาสก้าวล่วงความ

ศรัทธาของแต่ละบุคคลได้ และนอกจากในแง่ของความศรัทธา เราก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าพระเครื่องคือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่ยืนยันถึงรากฐานความมั่นคงของพุทธศาสนากับสังคมไทยที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ถือเป็นคุณค่าที่คู่ควรกับการศึกษาและการเรียนรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา พระเครื่องซึ่งอยู่คู่กับคนไทยมานานนับพันปี การบูชาพระเครื่องนอกจากจะช่วยเตือนสติ ให้ยึดมั่นตั้งมั่นบนพื้นฐานของความดีงาม ตามหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระเกจิอาจารย์องค์นั้น ๆ เพราะการระลึกถึงพระพุทธรูปนั้น จัดได้ว่าเป็นพุทธานุสสติกรรมฐาน และ สังฆานุสสติกรรมฐาน เป็นหนึ่งในพระกรรมฐานที่พระพุทธรูปทรงบัญญัติไว้ในเรื่องของพระสมเด็จนั้น มีผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากความศรัทธาที่มีต่อองค์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) โดยตรง พระเครื่องที่ท่านได้จัดสร้าง ไม่ว่าจะเป็น พระสมเด็จวัดระฆัง พระสมเด็จวัดบางขุนพรหม พระสมเด็จวัดเกศไชโย ล้วนแล้วแต่มีมูลค่าสูงมากทั้งคุณค่าและราคา ด้วยเป็นเพราะความศรัทธาที่มีต่อองค์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) โดยตรงและจากประสบการณ์ของผู้ที่อาราธนาพระสมเด็จที่มีการบอกต่อและเล่าขานถึงในด้าน พุทธคุณ ความเมตตาตามหาญยม ประสบการณ์การเดินทางมีความแคล้วคลาดปลอดภัย ประสบการณ์ ในด้านความคงกระพันชาตรี สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยทำให้เกิดความศรัทธาในพระสมเด็จและจะยังคงเป็นเช่นนี้ จากอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและในอนาคตสืบไป

1. ประวัติและคุณค่าพระเครื่องสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

พระเครื่องที่ท่านสร้างถือเป็นองค์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธานุสสติให้อนุชนรุ่นหลังได้เคารพบูชาเพื่อนำไปสู่การชำระจิตใจดังคำกล่าวที่ว่า “พึงประพฤติสุจริตธรรมผู้ประพฤติธรรมอยู่ ย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า พึงประพฤติสุจริตธรรม ไม่พึงประพฤติทุจริตธรรม ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้โลกหน้า เป็นเรื่องของกฎแห่งกรรมที่แฝงอยู่ ทำให้ได้ระลึกถึงการเป็นผู้มีศีล และเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ เมื่อระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเช่นกัน

1.1 ความหมายและประวัติของพระเครื่อง

พระเครื่อง หมายถึง พระพุทธรูปขนาดเล็กสร้างไว้สำหรับบรรจุไว้ในเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธรูป รวมถึงรูปสมมติขนาดเล็กของพระสงฆ์หรือบุคคล พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าด้วย ซึ่งส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามความนิยมของบุคคลที่มีความเชื่อในเมตตาตามหาญยม อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เช่น แคล้วคลาด, อยู่ยงคงกระพัน, นำโชค (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 810)

1. พระเครื่องเป็นการสร้างสร้างให้มีขนาดเล็กเพื่อที่จะสามารถสร้างได้จำนวนมาก สำหรับบรรจุในเจดีย์ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

2. ใช้สำหรับคุ้มครองป้องกันในการออกศึกสงครามของคนโบราณ เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง

3. ปัจจุบันนิยมนำมาพกพาเป็นเครื่องสำหรับคุ้มครองป้องกันและเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตตามความเชื่อปรัมปราของไทย

พระเครื่องมีความเป็นมาและวิวัฒนาการอันยาวนาน ก่อนจะมาเป็นพระเครื่องนั้นได้เกิดพระพิมพ์ขึ้นมาก่อน เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป คติการสร้างพระพิมพ์ก็เปลี่ยนแปลงไปและเลือนหายไปในที่สุด

พระพิมพ์บางส่วนกลายมาเป็นพระเครื่อง พระพิมพ์เป็นของเก่าแก่ที่ได้มีผู้ทำขึ้นตั้งแต่ตอนต้นพุทธศาสนา มีต้นกำเนิดอยู่ที่ประเทศอินเดีย การแผ่ขยายอิทธิพลทางพุทธศาสนาไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้พระพิมพ์ซึ่งเป็นประติมากรรมเนื่องในคติทางพุทธศาสนาได้แพร่กระจายไปยังดินแดนต่าง ๆ พร้อมกับคำสอน ความเชื่อทางพุทธศาสนา พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ รวมถึงวัตถุ เนื่องในพุทธศาสนาด้วย (ณัฐพล, 2555, หน้า 155) พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยราวสมัยทวารวดีพร้อมกับความเชื่อเรื่องการสร้างพระพิมพ์ ในสมัยทวารวดีได้รับเอาคติความเชื่อของชาวอินเดียเข้ามาโดยตรงส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีมีวัตถุประสงค์การสร้างเหมือนกับอินเดีย คือ การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบพระศาสนาซึ่งเป็นการเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปัญญาอันตรธานซึ่งปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา เมื่อพุทธศาสนาแผ่ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพิมพ์ก็เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ แต่ละพื้นที่ อาทิ พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยศรีวิชัยจากที่สร้างพระพิมพ์เพื่อสืบพระศาสนาเปลี่ยนแปลงไปสู่การสร้างเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายและเป็นการสะสมบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ในภายหน้า เป็นต้น

ในสมัยอยุธยาเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่าง ๆ สำหรับพกเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเวลาไปสงครามแทนการพกเครื่องรางแบบเก่า เช่น ผ้าประเจียด (ผ้ายันต์ที่ใช้ผูกแขนหรือคล้องคอ) ตะกรุด พิสมร เป็นต้น ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนา อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและวิทยาการจากชาติตะวันตก การสร้างพระพิมพ์เพื่อใช้เป็นเครื่องรางของขลังได้รับความนิยมมากขึ้น พระพิมพ์ที่สร้างเพื่อความเชื่อและความศรัทธาในพุทธคุณด้านต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า “พระเครื่อง”

1.2 เหตุแห่งการสร้างพระสมเด็จ

กล่าวกันว่ามีมูลเหตุแห่งการสร้างพระสมเด็จของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) สำคัญอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก สร้างเพื่อตำนานเล่าว่ามีพระภิกษุที่เมืองเขมร อารามนา ขอให้สมเด็จเจ้าท่านสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึก เมื่อท่านกลับมาจึงสร้างพระสมเด็จฯ ประการที่สองสร้างเพื่อท่านได้ไปอุทิศจังหวัดกำแพงเพชร เมื่อ พ.ศ.2391 ท่านได้อ่านจารึกข้อความในแผ่นศิลาจารึก เกี่ยวกับการสร้างพระเจดีย์ และมีพระพิมพ์กำแพงเพชร แตกก่อกออกมาจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ท่านจึงดำริสร้างพระพิมพ์ ตามคติสมัยก่อน นอกจากท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ได้สร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ไว้ทั่วหลายแห่งแล้ว ท่าน ยังได้สร้างพระเครื่อง ที่นิยมเรียกว่า พระสมเด็จ แจกสาธุชน ทุกชนชั้นวรรณะ ที่ทำบุญกุศลต่างๆ ไว้เป็นพุทธานุสติ นอกจากนั้นยังได้แบ่งพระสมเด็จบางส่วน บรรจุไว้ในพระพุทธรูป หรือพระธรรมเจดีย์ ที่วัดต่าง ๆ เพื่อสืบทอดพระศาสนา อีกด้วย

พระสมเด็จเจ้าที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ฉะนั้นจึงได้รับขนานนามตามสมณศักดิ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ผู้เป็นเจ้าของ เป็นผู้มีมือการช่างสมัยรัตนโกสินทร์ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จฯผู้สร้างมิได้ทำประวัติการสร้างพระของท่านไว้ และทั้งยังไม่เคยปรากฏว่า จะมีแผ่นลานทองวัตถุประสงค์ ข้อความในการ

สร้างพระสมเด็จอายุในกรุใดๆเลย ท่านจะทำแผ่นลานทองจารึกไว้หรือไม่เราก็คงหาทราบไม่ เป็นแต่ทุกวันนี้ยังไม่ปรากฏขึ้น พระสมเด็จเจ้าเป็นที่นิยม ไม่เสื่อมคลาย มาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนแล้วมาจากหลาย สาเหตุคือ

1. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ท่านเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์และมีประวัติชัดเจน มีรูปถ่ายภาพ ท่านเป็นที่ยอมรับว่ามีคุณธรรม คุณวิเศษและศิลาจารวัตรงดงามและเป็นที่น่านับถือ มีผู้เล่าขานสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน

2. พระพิมพ์ของท่านเป็นเอกลักษณ์ที่มี พุทธศิลป์ที่งดงาม ทั้งในด้านพิมพ์ทรงและมวลสารที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความเป็นอมตะ ดูแล้วไม่เบื่อ

3. เป็นโบราณวัตถุ ที่มีอายุร้อยกว่าปี สร้างขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ ไม่มีผลประโยชน์ แอบแฝง จึงเป็นที่แสวงหาของคนทั่วไป

4. ประสบการณ์และคำบอกเล่าจากการได้บูชาพระสมเด็จ ที่มีมากมายหลายด้านไม่ว่าจะ เรื่องของการทำมาหากินที่มีความเจริญรุ่งเรือง การแคล้วคลาดปลอดภัย เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี

พระเครื่องของท่าน มีจำนวนเท่าเดิม ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ แต่ผู้คนที่ต้องการกลับมีจำนวนมากขึ้น จึงทำให้เป็นของมีราคา ผู้มีทรัพย์ก็กล้าเช่าหาในราคาสูงและถือว่าเป็นทรัพย์สินที่สูงค่าอย่างหนึ่ง พระสมเด็จของท่านจึงถือว่าเป็นพระพิมพ์ที่ผู้เคารพนับถือและปรารถนาของคนไทย ผู้เป็นพุทธศาสนิกชนต่อไปอีกยาวนาน (สุรเดช, พระสมเด็จจักรพรรดิ, 2552, หน้า 149) สาเหตุที่ทำให้เกิดกระแสความนิยมพระเครื่องสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เพราะประชาชนเลื่อมใสศรัทธาอย่างสูง

2. ศรัทธาและคุณค่าของนับถือพระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

2.1 ความหมายของศรัทธาในพระพุทธศาสนา

1. กัมมสัทธา เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคยโชค เป็นต้น - belief in Karma; confidence in accordance with the law of action)

2. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว - belief in the consequences of actions)

3. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบส่วยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน - belief in the individual ownership of action)

4. ตถาคตโพธิสัทธาเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554, หน้า 140)

2.2 คุณค่าของการนับถือพระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

พระเครื่องที่ท่านสร้างถือเป็นแนวทางพัฒนาจากความศรัทธาเพื่อให้เกิดคุณค่าได้จากมูลเหตุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นวัตรปฏิบัติ จริยวัตรอันงดงามไม่มีความต่างพร้อย การมีวิถีชีวิตที่สมถะเรียบง่าย ความแก่กล้าในพุทธาคม และคุณงามความดีอื่น ๆ ของท่านอีกมากมายความศรัทธาที่มีต่อองค์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ซึ่งทำให้เกิดคุณค่าทางจิตใจและการปฏิบัติตามอันเกิดจากนับถือพระสมเด็จ ดังนี้

1 คุณค่าทางจิตที่เกิดจากวัตรปฏิบัติและคำสอน

คำสอนในเรื่องเกี่ยวกับอตฺตา ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีผู้เรียบเรียงไว้เกี่ยวกับการที่ท่านไม่ยึดติดในยศตำแหน่งสมณศักดิ์ มีอยู่คราวหนึ่งท่านเจ้าพระคุณฯ ได้รับนิมนต์ไปเทศน์ที่บ้านบ้านหนึ่ง เณรอุฆากลับเป็นเวลาที่น่าลง แห้งคลองเรือติด ไม่สามารถจะแจวออกไปจากคลองเล็กได้ เจ้าพระคุณฯ จึงเปลื้องจีวรออก แล้วลงไปในคลอง เพื่อช่วยศิษย์ขึ้นเรือ ต่างก็ร้องตะโกนบอกกล่าวกันเอ็ดอึงให้เพื่อน ๆ มาดูสมเด็จขึ้นเรือ ท่านก็หยุดพักหายใจแล้วกล่าวว่า “สมเด็จท่านอยู่ในเรือต่างหากเล่าพลาจซึ่งมือไปยังพัดของท่านที่วางอยู่ในเรือ แล้วก็เอามือชี้ที่ตัวเองและกล่าวว่า ที่ขึ้นเรืออยู่นี้ ขว้โต ต่างหากเล่าหนา ไม่ใช่สมเด็จจอดอก” นับว่าเป็นปรัชญา ที่ควรแก่การตรึกตรองให้ลึกซึ้ง มองเห็นได้ชัดว่าท่านเจ้าพระคุณฯ มิได้ติดอยู่ในโลกธรรมจริง ๆ อันเป็นอมตะวาจา นับได้ว่าเป็นแบบ อย่างและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในเรื่องของความไม่มีอัตตานั้นเอง เรื่องของการไม่ยึดติดในเรื่องของลาภสักการะ เมื่อครั้งรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงแต่งตั้งให้ท่านเป็นพระราชาคณะ แต่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทูลขอตัวเสียด้วยเหตุที่กลัว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะโปรดพระราชนาน สมณศักดิ์ให้ ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงได้ถือธุดงค์วัตร ไปตามจังหวัดที่ห่างไกลเป็นการเร้นตัว บ่งบอกถึงปริศนาธรรม ในเรื่องของลาภสักการะและสมณศักดิ์นั้น อันเป็นเครื่องผูกมัด ท่านเป็นผู้สมถะมักน้อย แม้แต่การเข้าสอยเบญจธรรม ซึ่งถือเป็นความก้าวหน้าในเพศบรรพชิต ก็ได้กระทำ แม้ท่านจะเป็นผู้แตกฉานในด้านปริยัติก็ตาม จึงนับได้ว่าถือเป็นคุณค่าทางจิตที่เกิดจากวัตรปฏิบัติ และคำสอนของท่านโดยแท้

2 คุณค่าทางจิตที่เกิดจากคำสอนกฎแห่งกรรม

เรื่องของเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวรและกฎแห่งกรรม คราวหนึ่งการชำระความของ สมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ซึ่งนับว่าพิสดารยิ่งกว่าผู้พิพากษาใดๆในโลก คราวหนึ่งภิกษุ 2 รูปทะเลาะกันถึงกับใช้กำลังทุบตี พระรูปที่ถูกตี ได้ไปฟ้องสมเด็จพระวันรัต(เซ่ง) ว่าตนถูกรังแก สมเด็จพะวันรัต จึงให้สมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ซึ่งตอนนั้นเป็นพระเทพกวี เป็นผู้ระงับอธิกรณ์ เมื่อท่านได้ฟังคำให้การของพระภิกษุรูปที่ถูกตี ท่านจึงกล่าวว่า “เธอนั้นแหละเป็นผู้ตีเขาก่อน” ภิกษุรูปนั้นก็พยายามชี้แจงว่ามีไฉนเช่นนั้น แต่สมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) กลับยืนยันแข็งขัน จนกระทั่งสมเด็จพะวันรัต สงสัยจึงถามท่านว่า “เหตุใดพระรูปนี้เป็นฝ่ายตีเขาก่อน” ท่านจึงตอบว่า “จากผลกรรมแต่ชาติปางก่อนที่ท่านรูปนี้ ผลจึงต้องจองเวรสืบกันมาในชาตินี้” สมเด็จพะวันรัตจึงว่า “ถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านจงระงับอธิกรณ์เสีย” สมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) จึงอบรมภิกษุทั้ง 2 รูปนั้นให้เห็นโทษของการจองเวร โดยสอนว่า “เวรไม่ระงับ ด้วยการจองเวรต่อเวรมันตอบแทนซึ่งกันและกัน” ขอให้ภิกษุทั้ง 2 อโหสิกรรมให้แก่กัน ซึ่งทั้ง 2 ฝ่ายก็เชื่อฟังและยินดียอโหสิกรรมให้แก่กัน แล้วท่านก็มอบสิ่งของบางอย่าง ให้พระรูปที่ถูกตีก่อนเป็นการรับขวัญ เรื่องจึงยุติโดย

เรียบร้อยโดยธรรม นับเป็นเหตุการณ์ที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตเรื่องกฎแห่งกรรม ว่าด้วยธรรมที่ว่า เวย์อมระงับด้วยการไม่จองเวร

3 คุณค่าที่เกิดจากวัตถุมวลสารที่นำมาสร้าง

เรื่องของกรณีที่ระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นคุณงามความดีอันมีอยู่ในมวลสารของพระสมเด็จ เป็นอุเทสิกเจดีย์ วัสดุ (มวลสาร) ที่ใช้ในการสร้าง มวลสารของพระสมเด็จจะมีเป็นปูนขาว มีผงวิเศษคือ ผงพุทธคุณ มหาธาตุ อธิเบญจ ตรีนิสิงเห ปถมัง ซึ่งใช้กรรมวิธีในการเขียนและลบ ลงในกระดานชนวน ผงที่สำเร็จเป็นของดี ของสูง เพราะเขียนตามสูตรโบราณ เขียนถึงพระ พุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ เมื่อเก็บรวบรวมไว้ ควรจะนำไปทำประโยชน์ เก็บไว้ให้คนบูชา วิถีที่ดีที่สุดคือ นำไปสร้างองค์พระพุทธรูป เพื่อเมื่อพบเห็นจะเคารพบูชา เป็นอุเทสิกเจดีย์ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การสักการะบูชายิ่ง ถือเป็นวัตถุมงคลที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเรื่องของการที่ระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นคุณงามความดีอันมีอยู่ในมวลสารของพระสมเด็จนั่นเอง

4 คุณค่าที่เกิดจากพุทธศิลป์ในการสร้าง

พระเครื่องของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) นิยมสร้างเป็นองค์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธานุสติให้พุทธศาสนิกชนได้เคารพบูชา เพื่อให้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเพื่อเป็นการระลึกถึงแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะทำการใดลงไป หากเมื่อได้เห็นพระสมเด็จซึ่งเป็นพุทธศิลป์นี้ ก็จะทำให้เกิดสติ ความระลึกถึงความดี ความชั่ว ระงับหรือละเว้นความชั่ว เมื่อได้เห็นองค์พระปฏิมาในแบบของพระสมเด็จ แม่พิมพ์พระสมเด็จฯ เป็นแม่พิมพ์พระอย่างแรก ที่มีศิลป์แบบ ABSTRACT คือเป็นลายเส้นโดยตลอด นับว่าเป็นของใหม่ เพราะแม่พิมพ์สมัยก่อนนั้น เป็นแบบเหมือนของจริง คือ มีรายละเอียด มีหน้า มีตา เช่น พระรอด พระซุ้มกอ พระผงสุพรรณ พระโคตมสมอ พระสมเด็จเป็นพระเนื้อผงชนิดแรก คือทำจากผงพุทธคุณ ในสมัยก่อนหน้ายุค รัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่ทั้งหมด ทำจากดิน ชิน โลหะ และว่าน เท่านั้น นับได้ว่าศิลปะขององค์พระสมเด็จใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความศรัทธาอันมีอยู่ในพุทธศิลป์ ด้วยเช่นกัน

บทสรุป

ความศรัทธาในพระเครื่องของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เกิดจากมูลเหตุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นวัตรปฏิบัติ จริยวัตรอันงดงาม ไม่มีความต่างพร้อย การมีวิถีชีวิตในเพศบรรพชิตที่สมณะเรียบง่าย ความสามารถ แก่งกล้าในพุทธาคม และคุณงามความดีอื่นๆของท่าน ท่านเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีประวัติชัดเจน มีรูปถ่ายภาพของท่านได้บันทึกไว้เป็นที่ยอมรับในพุทธศาสนิกชนที่มีต่อตัวท่านว่ามีคุณธรรม คุณวิเศษ และศิลาจารวัดตรงตามเป็นที่น่านับถือ ตั้งแต่สามัญชนคนธรรมดา จนถึงเจ้าพระยาพระมหากษัตริย์อัน ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ยังทรงให้ความเคารพนับถือในตัวท่านหรือแม้กระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ท่านก็ได้เป็นพระอาจารย์ถวายความรู้ อันมีการบันทึกในประวัติศาสตร์ มีผู้เล่าขานสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจวบจนปัจจุบัน ถึงแม้ว่าท่านจะมรณภาพ เป็นเวลา 149 ปีล่วงมาแล้ว แต่ความศรัทธาที่มีต่อพระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ของพุทธศาสนิกชน ยังไม่เสื่อมคลาย จะเห็นได้ว่า พระเครื่องเครื่องที่ท่านสร้างไม่ว่าจะเป็น พระสมเด็จจตุระพัก

พระสมเด็จวัดบางขุนพรหม พระสมเด็จวัดเกษไชโย ล้วนทรงคุณค่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ท่านได้สร้างพระเครื่องแจกจ่ายแก่สาธุชน ทุกชนชั้นวรรณะ ไว้เป็นพุทธานุสติ นอกจากนั้นยังได้นำพระสมเด็จบางส่วน บรรจุไว้ในองค์พระพุทธรูป หรือพระธรรมเจดีย์ ณ สถานที่ต่าง ๆ และวัดต่างๆ เพื่อสืบทอดพระศาสนา ความศรัทธาในพระสมเด็จของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นที่นิยม ไม่เสื่อมคลาย มาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนแล้ว สาเหตุนั้นก็คงเพราะ พระพิมพ์ของท่านเป็นเอกลักษณ์ที่มี ศิลปะงดงามเกิดคุณค่าทั้งในด้านพุทธศิลป์ มวลสารในการสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นโบราณวัตถุที่มีอายุร้อยกว่าปี สร้างขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง จึงเป็นที่ศรัทธาของคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง พุทธคุณ ความเมตตา มหา นิยม มีความแคล้วคลาด ปลอดภัย ความคงกระพันชาตรี ประสพการณ์ จากคำบอกเล่าจากการที่พุทธศาสนิกชนได้บูชาพระสมเด็จ ที่มีหลายเรื่องราวที่มีการกล่าวขาน บอกต่อ ๆ กันมา การบูชาพระสมเด็จแล้ว การทำมาหากิน มีความเจริญรุ่งเรือง ผู้คนที่มีความศรัทธาในพระสมเด็จ มีเป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีการเช่าหาในราคาที่สูง ถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่มูลค่าอย่างยิ่งด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุปัจจัยดังที่กล่าวมาจึงทำให้ พระสมเด็จของท่านจึงถือได้ว่าเป็นพระพิมพ์ที่มีผู้ที่เคารพศรัทธา เป็นที่ปรารถนาของคนไทยผู้เป็นพุทธศาสนิกชน ด้วยความศรัทธาในพระสมเด็จนี้ จะยังคงสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบันและในอนาคตสืบไป อีกยาวนาน

เอกสารอ้างอิง

1. หนังสือ

- ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ (2555). **ประวัติศาสตร์ผ่านพระเครื่อง**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฉบับมหาจุฬาลงกรณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สุรเดช ลิ้มพาณิช. (2552). **พระสมเด็จวัดระฆัง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เจริญการพิมพ์ จำกัด.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. (2535). **พระพุทธรูปในพระบรมมหาราชวัง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักราชเลขาธิการ.